

IDENTIFICAREA SOLUȚIILOR DE CALIFICARE ÎN CAZUL FALSIFICĂRII DOCUMENTELOR ELECTRONICE

Artur REȘETNICOV

Catedra Drept Penal și Criminologie

The identification of the qualifying solutions in case of falsifying the electronic documents is the subject of the present article. The author analyzes the problem by bringing into discussion the opinion of different scientists, the stipulations of the Law of Republic of Moldova with regard to the electronic document, digital signature and the Criminal Code of Republic of Moldova. The study brings us to the conclusion that the penal law has sufficient potential for the efficient punishment of a deed falsifying the electronic documents (including by means of falsifying the digital signature). Therefore, the completion of the Criminal Code of Republic of Moldova is not necessary, in order to distinctly incriminate the mentioned deed.

Societatea informatizată reprezintă deja o realitate, în care se ignoră frontierele și se trece peste orice constrângere de ordin spațial sau temporal [1]. În conjunctura creată, Republica Moldova este pusă în fața necesității de a conștientiza și a accepta provocarea istorică, legată de intrarea umanității în epoca formării comunității informaționale. Tehnologiile informaționale moderne schimbă esențial nu doar conformația economiei naționale, dar și modul de viață, modul de gândire al oamenilor, mecanismele de funcționare a instituțiilor societății, precum și instituțiile puterii de stat. La rândul său, infraționalitatea utilizează abil performanțele științei și ale tehnicii pentru atingerea scopurilor sale. Are loc „globalizarea și intelectualizarea” [2] infraționalității.

În opinia lui Iu.G. Prosvirin, suntem la o nouă etapă a dezvoltării societății, care poate fi denumită societatea informațională, în care mijloacele de muncă le constituie tehnologiile informaționale [3]. Mergând mai departe, G.Gluhaia susține chiar existența unei „democrații electronice” [4], ca element al societății informaționale în construcție.

Este clar că, în aceste condiții, dreptul penal este pus în fața necesității de a ține pasul cu noile realități sociale. Aceasta pentru a se evita criminalizarea societății informaționale. În acest context, ca deosebit de actuală apare problema examinării falsificării documentelor electronice, ca manifestare a influențării nemijlocite infraționale.

În legătură cu păstrarea și utilizarea crescândă a informației, se folosește tot mai des noțiunea de document electronic [5]. Conform Legii Republicii Moldova cu privire la documentul electronic și semnătura digitală, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 15.07.2004 [6], documentul electronic reprezintă informația în formă electronică, creată, structurată, prelucrată, păstrată și transmisă cu ajutorul computerului, al altor dispozitive electronice sau mijloace tehnice și de program, semnată cu semnătura digitală în conformitate cu legea. Pentru comparație, conform Legii Federației Ruse cu privire la semnătura electronică digitală din 10.01.2002 [7], prin „document electronic” se înțelege informația reprezentată în formă electronică digitală [8].

Într-adevăr, crearea unui document electronic constă nu în fixarea consecventă a literelor pe un suport de hârtie, dar în fixarea unui sumum de simboluri matematice care nu sunt legate între ele. Probabil, aceasta este una dintre cauzele principale care îi împiedică pe unii autori să-i recunoască documentului electronic calitatea de document oficial [9].

Însă, faptele având însemnătate juridică pot fi fixate nu doar într-un document pe un suport de hârtie. În context, nu putem să nu fim de acord cu O.Pană, care menționează: „Atunci când forma scrisă este cerută ca o condiție *ad validatem* sau *ad probationem* pentru un act juridic, un înscris în formă electronică, care are asociată logic, încorporată sau atașată o semnătură electronică extinsă, bazată pe un certificat calificat și generată printr-un dispozitiv securizat de creare a semnăturii, îndeplinește aceste cerințe” [10]. O opinie similară este susținută de către L.Coban [11]. La rândul său, I.N. Lukianova este de părere că statutul juridic al documentelor electronice, care sunt perfectate în ordinea stabilită, nu se deosebește cu nimic de statutul juridic al oricărui alt document care e fixat pe un suport de hârtie [12].

Prevederile din legislația autohtonă confirmă considerațiile teoretice consemnate mai sus. Astfel, în art.6 „Efectele juridice ale documentului electronic” din Legea cu privire la documentul electronic și semnătura digitală, se stabilește:

- documentul electronic, ce corespunde cerințelor prezentei legi, produce aceleași efecte juridice ca și documentul analogic pe suport de hârtie, autentificat cu semnătură olografă (alin.(1));
- documentul electronic este echivalat, după valoarea sa probantă, dovezilor scrise. Documentul electronic nu poate fi respins în calitate de probă pentru motivul că are o formă electronică (alin.(5)).

În această legătură, unii autori propun ca prin „document oficial” să se aibă în vedere suportul material, perfectat conform ordinii stabilite, împreună cu informația pe care o fixează, informație ce confirmă astfel de circumstanțe factice de care legea leagă apariția, existența, modificarea sau încetarea drepturilor ori obligațiilor [13]. În acest fel, noțiunea de document oficial s-ar extinde asupra documentelor electronice. Or, conform Legii cu privire la documentul electronic și semnătura digitală, prin „suport material” se are în vedere nu suportul de hârtie. Se are în vedere „suportul magnetic, optic, laser sau alt suport al informației electronice, pe care se creează, se fixează, se transmite, se recepționează, se păstrează sau, în alt mod, se utilizează documentul electronic și care permite reproducerea acestuia”. Datorită acestui fapt, poate fi admisă aplicarea art.332 „Falsul în acte publice” și a art.361 „Confecționarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor oficiale, a imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor false” din Codul penal în privința documentelor electronice. Aceasta pentru că în dispozițiile ambelor norme penale se utilizează noțiunea „documente oficiale”.

Dar sunt oare suficiente argumentele enunțate mai sus pentru a supraordona noțiunea „documente oficiale” noțiunii „documente electronice”?

Formulăm această întrebare, deoarece O.V. Tanimov consideră că documentul electronic este o ficțiune juridică și, pentru a-i atribui calitatea de document oficial, este necesară intervenția explicită a legiuitorului [14]. Un punct de vedere similar este sprijinit de către E.Iu. Sabitova [15]. De asemenea, în contextul necesității apărării penale a circulației informaționale oficiale, L.A. Bukalerova afirmă: „În scopul asigurării unei efective protecții împotriva utilizării ilegale a documentelor electronice, este necesară prevederea răspunderii penale pentru operațiunile ilegale asupra semnăturii digitale” [16].

Așadar, reprezintă oare documentul electronic o ficțiune juridică? Și este oare necesară amendarea legislației (inclusiv a legii penale) pentru a asigura apărarea ordinii de drept împotriva falsificării documentelor electronice (implicit a semnăturilor digitale)?

Pentru a răspunde la prima întrebare, specificăm că, după S.Brînză, este necesar să se recurgă la ficțiune, ca procedeu al tehnicii legislative, în vederea asimilării energiei electrice sau termice unui bun material [17]: „Astfel, în vederea simplificării legii penale, ar putea fi consacrat legalmente că energia, având valoare economică, deși imaterială, poate forma obiectul material al sustragerii. Chiar dacă s-ar reproșa că o asemenea prevedere legislativă nu ar satisface întru totul exigențele înaintate de științele reale, ea ar răspunde totuși necesităților politicii penale și, avându-și sediul într-o normă juridică, ar avea un caracter obligatoriu” [18].

Desigur, există o similaritate între asimilarea energiei unui bun material și asimilarea documentului electronic unui document oficial.

Dar este oare necesară recurgerea la procedeu de ficțiune tocmai în textul legii penale, pentru a fi confirmată asimilarea documentului electronic unui document oficial? Cu alte cuvinte, este oare cazul ca, în art.332 sau/și 361 CP RM, să se stabilească că prin „documente oficiale” urmează a se înțelege inclusiv documentele electronice conținând informații oficiale?

Utilizarea ficțiunilor este condiționată de trăsăturile specifice ale dreptului, ca reglator al relațiilor sociale. În special, de o astfel de calitate a dreptului ca determinabilitatea formală. Printre manifestările acestei calități se numără „fixarea precisă a drepturilor și obligațiilor participanților la rapoartele juridice într-o formă stabilită” [19]. Despre alte caracteristici relevante ale procedurii de ficțiune ne relatează V.D. Zlătescu: „... ficțiunea afirmă drept reale lucruri care nu există, neagă lucruri existente, asimilează lucruri sau situații care nu sunt identice, consideră existente unele lucruri care nu există încă sau, dimpotrivă, consideră inexistente lucruri sau situații care continuă să-și producă efectele” [20]. În fine, J.Dabin afirmă că, în cazul ficțiunilor, „printr-un fel de violență intelectuală practică asupra realităților, figurând în ipoteza deciziei legale, dreptul existent se găsește modificat, fațada rămânând însă inospitalitate în sânul definițiilor și clasificărilor vechi” [21].

După cum ne arată analiza prevederilor legale în materie, documentul electronic reprezintă o ficțiune juridică. Însă, nu este necesară recurgerea la procedeu tehnico-legislativ al ficțiunii în textul legii penale, odată ce normele extrapenale de referință deja au fost supuse acestui procedeu.

Astfel, conform Legii cu privire la documentul electronic și semnătura digitală:

- documentul electronic poate fi utilizat pentru transmiterea datelor și comunicărilor, ținerea corespondenței, întocmirea actelor juridice, precum și în calitate de document de plată (alin.(2) art.4);
- documentul electronic, ce corespunde cerințelor prezentei legi, produce aceleași efecte juridice ca și documentul analogic pe suport de hârtie, autentificat cu semnătura olografă (alin.(1) art.6);
- în cazul în care, conform legislației, se cere ca documentul să fie perfectat sau prezentat pe suport de hârtie, documentul electronic se consideră corespunzând acestei cerințe (alin.(2) art.6);
- documentul electronic este echivalat, după valoarea sa probantă, dovezilor scrise (alin.(5) art.6);
- în cazul în care o persoană creează un document electronic și un document pe suport de hârtie, identice după conținut, ambele se consideră documente de sine stătătoare și originale (alin.(2) art.7).

Pentru a elimina orice îndoială în privința asimilării documentului electronic unui document pe suport de hârtie conținând informații oficiale, menționăm că, în conformitate cu lit.e) alin.(2) art.6 din Legea Republicii Moldova privind accesul la informație, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 11.05.2000 [22], drept „documente purtătoare de informații (oficiale)” sunt considerate inclusiv „orice alt înregistrator de informație apărut ca rezultat al progresului tehnic”.

De vreme ce aceste prevederi normative extrapenale presupun procedeul tehnico-legislativ al ficțiunii, nu este necesar ca, în art.332 și 361 CP RM, să se utilizeze încă o dată același procedeu. Nu este necesar că în textul legii penale să se prevadă că prin „documente oficiale” trebuie să se înțeleagă inclusiv documentele electronice purtătoare de informații oficiale. Aceasta întrucât, în cadrul tehnicii legislative de determinare a normei penale [23], se poate face apel la „folosirea elementelor juridice, ... care pot fi explicate pe baza definițiilor din dreptul civil sau din alte domenii ale dreptului” [24].

Din altă perspectivă, anterior am tangențiat ipoteza falsificării semnăturilor digitale ca expresie a falsificării documentului electronic. În acest sens, unii autori afirmă: „Tot mai des, documentele sunt întocmite cu folosirea computerului. Documentul pregătit în redacție textuală se tipărește la imprimantă. Aceasta oferă posibilitatea aplicării mijloacelor de program de protecție criptografică a informației, inclusiv cu utilizarea algoritmului formării și verificării semnăturii electronice digitale pentru protecția informației fixate pe un suport de hârtie. Mijloacele certificate de protecție criptografică a informației garantează apărarea informației. În actele normative se recunoaște că forța juridică a documentului, păstrat, prelucrat și transmis cu ajutorul sistemelor informaționale și telecomunicaționale poate fi confirmată prin semnătura electronică digitală” [25].

Într-adevăr, potrivit Legii cu privire la documentul electronic și semnătura digitală, prin „semnătură digitală” se are în vedere atributul indispensabil al documentului electronic, obținut în urma transformării criptografice a acestuia cu utilizarea cheii private, destinat să confirme autenticitatea documentului electronic. În contextul studiului de față, autenticitatea documentului electronic se prezintă ca o calitate esențială. Explicația constă în aceea că încrederea publică în autenticitatea documentelor electronice este acea valoare socială care suferă atingere în rezultatul falsificării acestor documente.

Conform Legii cu privire la documentul electronic și semnătura digitală, autenticitatea documentului electronic constituie calitatea documentului electronic, care rezidă în faptul că acesta este semnat de persoana abilitată cu o semnătură digitală autentică (art.3). Documentul electronic este considerat autentic dacă: 1) este semnat de persoana abilitată, în modul stabilit, să semneze cu semnătura olografă documentul echivalent pe suport de hârtie; 2) este semnat cu semnătura digitală autentică a alcătuitorului indicat în document (art.8).

Așadar, semnătura digitală reprezintă unul dintre mijloacele de protecție a documentelor electronice împotriva falsificării. Această destinație a semnăturii digitale rezultă inclusiv din actele normative cu vocație internațională:

- 1) Directiva Uniunii Europene, nr.99/93/CE din 13.12.1999, privind cadrul comunitar pentru semnăturile electronice [26];
- 2) Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr.56/80 din 12.12.2001, prin care se aprobă Legea-model UNCITRAL privind semnăturile electronice [27].

Ca și documentul electronic, semnătura digitală reprezintă o ficțiune juridică. Aceasta o confirmă unele prevederi ale art.19 „Efectele juridice ale semnăturii digitale” din Legea cu privire la documentul electronic și semnătura digitală:

- semnătura digitală produce aceleași efecte juridice ca și semnătura olografă în documentul pe suport de hârtie;
- semnătura digitală este echivalentă juridic cu semnătura olografă în documentele pe suport de hârtie cu ștampilă, în cazul în care există imputernicirile de utilizare a ștampilei;

- conținutul documentului pe suport de hârtie autentificat cu ștampilă și transformat în document electronic poate fi autentificat cu semnătura digitală a persoanei abilitate.

Falsificarea semnăturii digitale ca atribut indispensabil al documentului electronic presupune falsificarea documentului electronic însuși. Faptul că falsificarea documentului electronic implică răspunderea penală rezultă indirect din prevederile de la lit.b) art.40 al Legii cu privire la documentul electronic și semnătura digitală: „Titularul certificatului cheii publice poartă răspundere pentru prejudiciul cauzat de semnarea documentelor electronice cu utilizarea cheii sale private de către alte persoane, inclusiv în perioada de la solicitarea suspendării valabilității sau revocării certificatului cheii publice până la înscrierea, în termenul stabilit, a mențiunii respective în registrul certificatelor cheilor publice, cu excepția cazurilor în care titularul certificatului va aduce probe doveditoare că documentul electronic a fost semnat de o altă persoană”.

Dar care norme penale pot fi aplicate pentru falsificarea documentelor electronice?

Considerăm că există câteva soluții de calificare pentru astfel de caz. Iar alegerea unei sau altei soluții va depinde de calitățile subiectului infracțiunii și de circumstanțele în care a fost comisă infracțiunea:

1) dacă subiectul infracțiunii nu este alcătuitorul documentului electronic, pentru accesul ilegal de pe suportii materiali de informație, dacă acest acces este însoțit de modificarea informației (adică „alterarea informației computerizate inițiale” [28]), se va aplica art.259 „Accesul ilegal la informația computerizată” din Codul penal;

2) dacă falsificarea documentului electronic se face pe calea introducerii în programele pentru calculator a modificărilor cu caracter virusulent – indiferent dacă subiectul infracțiunii este sau nu alcătuitorul documentului electronic – se va aplica art.260 „Introducerea sau răspândirea programelor virusulente pentru calculatoare” din Codul penal;

3) dacă falsificarea documentului electronic nu este accesorie accesului ilegal la informația fixată pe acest document, nici nu este realizată pe calea introducerii în programele pentru calculator a modificărilor cu caracter virusulent – indiferent dacă subiectul infracțiunii este sau nu alcătuitorul documentului electronic – se va aplica art.361 CP RM, care prevede răspunderea inclusiv pentru confecționarea documentelor oficiale false care acordă drepturi sau eliberează de obligații;

4) dacă subiectul infracțiunii este o persoană cu funcție de răspundere – indiferent dacă falsificarea documentului electronic este sau nu accesorie accesului ilegal la informația fixată pe acest document, indiferent dacă falsificarea documentului electronic este sau nu realizată pe calea introducerii în programele pentru calculator a modificărilor cu caracter virusulent, precum și indiferent dacă subiectul este sau nu alcătuitorul documentului electronic – se va aplica art.332 „Falsul în acte publice” din Codul penal.

De notat că dacă o persoană falsifică documentul electronic – ca urmare a încălcării de către o altă persoană a regulilor de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informației ori a regulilor de protecție a sistemului informatic, prevăzute în conformitate cu statutul informației sau gradul ei de protecție – cea de-a doua persoană urmează a fi trasă la răspundere conform art.261 „Încălcarea regulilor de securitate a sistemului informatic” din Codul penal. Important este ca această persoană să manifeste imprudență în raport cu urmările prejudiciabile exprimate în falsificarea documentului electronic de către o altă persoană. În caz contrar, dacă se manifestă intenție, calificarea celor săvârșite se face conform alin.(5) art.42 și, după caz, art.259, 260, 332 sau 361 CP RM. Cu alte cuvinte, persoana va avea rolul de complice la infracțiunile corespunzătoare, deoarece, conform alin.(5) art.42 CP RM, complicitatea se poate concretiza inclusiv în „înlăturarea de obstacole”.

Astfel, ne-am putut convinge că legea penală dispune de suficient potențial în vederea sancționării eficiente a faptei de falsificare a documentelor electronice (inclusiv pe calea falsificării semnăturii digitale). Pe cale de consecință, nu este necesară completarea Codului penal al Republicii Moldova, pentru incriminarea distinctă a unei asemenea fapte.

Referințe:

1. Patriciu V.V și alții. Internetul și dreptul. - București: ALL Beck, 1999, p.189.
2. Лунев В.В. Проблемы преступности и борьбы с ней в России // Уголовное право России: проблемы и перспективы / Под ред. С.В. Бородина и С.Г. Келиной. - Москва, 2004, с.6.
3. Просвирина Ю.Г. Информационная функция государства // Журнал российского права. - 2002. - №3. - С.37-41.
4. Gluhaia D. Democrația electronică – un element inedit al societății informaționale // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.24-28.

5. Информационное право / Под ред. Б.Н. Топорнина. - Санкт-Петербург, 2001, с.250.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2004. - Nr.132-137.
7. Собрание законодательства Российской Федерации. - 2002. - №2.
8. În doctrina juridică, prin „document electronic” se înțelege „documentul creat, păstrat și pus la dispoziția adresantului cu ajutorul tehnicii de calcul, precum și documentul transmis prin intermediul unui mijloc modern de comunicare a informației”. *A se vedea:* Ткачев А.В. Правовой статус компьютерных документов: основные характеристики. - Москва, 2000, с.4; „orice reprezentare electronică a unor fapte, bunuri sau situații juridice, într-o formă care poate permite citirea și prelucrarea lor automată de către cei interesați”. *A se vedea:* Pană O. Considerații privind proba tranzacțiilor electronice // Revista Națională de Drept. - 2003. - Nr.6. - P.47-52.
9. Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. В.Н. Петрашева. - Москва, 1999, с.552; Уголовное право России. Том 2. Часть Особенная / Под ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова. - Москва, 1999, с.738.
10. Pană O. Op. cit., p.47-52.
11. Coban I. Suporturile electronice de informație ca mijloc de probație în procesul civil al Republicii Moldova // Revista Națională de Drept. - 2005. - Nr.6. - P.34-37; Nr.7. - P.42-45.
12. Лукьянова И.Н. Использование документов и материалов, изготовленных посредством электронной связи, в качестве средств доказывания в арбитражном процессе Российской Федерации // Государство и право. - 2000. - №6. - С.96.
13. Львова Е., Макаров А. Официальный документ как предмет преступления // Российская юстиция. - 2000. - №10. - С.19.
14. Танимов О.В. Электронный документ и электронная цифровая подпись как юридические фикции // www.infolaw.ru/lib/2005-3-e-doc-and-e-sign
15. Сабитова Е.Ю. Как квалифицировать подделку, изготовление и сбыт компьютерных (электронных) документов // Вестник Челябинского университета. Серия 9. Право. - 2002. - №1. - С.139-142.
16. Букалерева Л.А. Уголовно-правовая охрана официального информационного оборота. Доклад на VII Международной конференции «Право и Интернет» // www.ifap.ru/pi/07/
17. Ca exemplu de implementare a ficțiunii juridice în legea penală poate fi prezentată dispoziția de la alin.(5) art.249 al Codului penal român din 2004: „Se consideră bunuri mobile și orice energie care are o valoare economică, precum și înscrisurile”. - Monitorul Oficial al României. - 2004. - Nr.575.
18. Brînză S. Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.228.
19. Панько К.К. Фикции в уголовном праве и правоприменении. - Воронеж, 1998, с.31.
20. Zlătescu V.D. Introducere în legislația formală (tehnica legislativă). - București: Oscar print, 1996, p.138.
21. Dabin J. Théorie générale du droit. - Bruxelles, 1953, p.331.
22. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.88-90.
23. În opinia lui G.Antoniou, una dintre cerințele principiului legalității este ca „legea penală să determine complet faptele incriminate, spre a evita subiectivismul organului de aplicare a legii care să clarifice sensul neclar al normelor de incriminare”. - Antoniu G., Mitrache C., Stănoiu R. și alții. Noul Cod penal comentat. Vol.I. - București: ALL Beck, 2006, p.15.
24. Ibidem, p.17.
25. Богданов В., Симонов М., Вихлянцев П. Способ подтверждения подлинности информации, нанесенной на бумажный носитель // Probleme teoretice și practice ale economiei proprietății intelectuale. Comunicări prezentate la ediția IV a Conferinței internaționale științifico-practice (24-25 noiembrie 2005). - Chișinău, 2006, p.108-110.
26. Official Journal. - 2000. - №L013. - P.0012-0020.
27. UNCITRAL. United Nations Commission for International Trade Law // www.uncitral.org/stable/res5680-e.pdf
28. Brînză S., Ulianovschi X., Stati V. și alții. Drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Cartier, 2005, p.497.

Prezentat la 20.03.2007